

Gijs van Hensbergen

SAGRADA FAMILIA

traducere din limba spaniolă și note
LILIANA PLEȘA IACOB

discipoli în Spania decât ar fi fost de așteptat – că a constituit unul dintre izvoarele de inspirație ale boomului latino-american în arhitectura organică, caracterizat de figuri precum Oscar Niemeyer și Felix Candela. În zilele noastre, stilul și noutatea revoluționară a tehnicilor lui au avut o mare influență asupra unei noi generații de „arhitecți-vedetă”, precum recent dispăruta Zaha Hadid, Frank Gehry și Santiago Calatrava sau un alt personaj, Frei Otto, prea puțin cunoscut în calitate de câștigător, în 2015, al premiului Pritzker. Este suficient să aruncăm o privire asupra oricărui edificiu al acestor creatori ca să eliminăm orice posibile îndoieli privind valabilitatea tezei. În emblematicul muzeu Guggenheim, conceput de Gehry, în Bilbao, sau în cramele construite de Calatrava în Laguardia, formele ondulate și ritmurile naturale ale valurilor suprapuse din titaniu și oțel sunt inspirate de piatra pe care, în urmă cu mai mult de o sută treizeci de ani, Gaudí a azvârlit-o în apă.

1

„Matematicile reprezintă alfabetul cu care Dumnezeu a scris universul.“

GALILEO GALILEI

Cea mai bună metodă pentru înțelegerea insolitei atracții exercitate de Sagrada Familia a lui Antoni Gaudí este să te așezi cu răbdare la imensa coadă care se formează în fața porților ei.

Există și alte modalități de depășire a controalelor de acces fără să mai fie nevoie de așteptare (o rezervare anticipată pe internet, ca să nu mergem mai departe), însă întârzierea pe care o presupune statul la coadă ne obligă să înțelegem că vizita noastră are ceva dintr-o peregrinare. Și, totodată, ne lasă timp pentru reflecții. Astfel, acordăm mai multă atenție detaliilor exterioare, familiarizându-ne și cu dramatica siluetă a templului. Primul lucru care ne atrage atenția îl reprezintă enormele, exoticele și multicolorele coșuri cu fructe, reflectând soarele în partea cea mai

înalță a fiecărui pinaclu, coșuri apărute parcă în decursul investigațiilor asupra modificărilor genetice realizate de un om de știință nebun, din dorința de a oferi zeilor un ospăț. Pe un cer acoperit cu macarale, vertiginoasele turle se înalță cu forța dezlănțuită a unei erupții geologice.

În clipa imediat următoare se impun copleșitoare dimensiuni ale templului, care, micșorându-ne, ne așază la locul cuvenit. Este un moment tulburător, incomod, chiar puțin înfricoșător. În ciuda rezervelor pe care am putea să le avem, simțim curând nevoia să ne împărtășim impresiile cu tovarășii de așteptare. Dorința de a ne exprima și de a ne compara surprinderea devine, treptat, tot mai imperioasă.

O privire asupra mulțimii așezate la coada din ce în ce mai lungă spune mai multe despre atracția universală a Sagradei Familia și despre puterea publicității decât orice posibil sondaj. N-a făcut o excepție nici ziua în care am ales să aștept eu. În spate, la două persoane distanță, un italian cu aspect de profesor, cu inevitabilul jersu din cașmir galben-lămâie pe umeri, își întindea gâtul pe deasupra capului însoțitoarei lui și, dotat cu un binoclu, îi comunica șoptit la ureche întregul său entuziasm – primul efort al zilei pentru mușchii suprasolicitați ai gâtului său. Se vedea că era impresionat de evoluția giganticelor macarale, cele mai înalte din Europa. Ceva mai târziu l-am revăzut în aceeași stare de transă, privind în sus, și s-a dovedit că nu era profesor, ci patronul unei *trattoria* situate la umbra catedralei din Bologna, unde percepea efectele seismice transmise de *La Nonna*, un clopot de trei tone. Cu

toate că Bologna adăpostește cea mai veche universitate a continentului și le oferă locuitorilor ei multe alte motive de mândrie, bolognezul se simțise mai impresionat de magnitudinea Sagradei Familia. O cutie de rezonanță gigantică! Mi-a oferit cartea lui de vizită: „Dacă într-o zi o să treceți prin Bologna, veniți să vă delectați cu o masă acasă... Casa mea e și casa dumneavoastră.”

În zona mea se afla și o familie care tocmai sosise din Australia, aducând cu ei un ADN arhitectonic totalmente distinct și, odată cu el, alte așteptări. Referința lor pentru adjectivul „impresionant” era Opera din Sydney, a lui Jorn Utzon, a cărei siluetă tip catedrală, situată pe peninsula Bennelong Point, pare să consistă din acumularea de coji sparte de ouă colosale de emu sau de vele gigantice arborate de un cliper ce se apropie lent de port. În cazul lor erau așadar previzibile dorințele estetice contemporane, oamenii fiind predispuși să accepte noutatea, dramatismul și inovația cea mai radicală. Avea, oare, să-i surprindă Gaudí? Ei bine, da, i-a surprins. Și încă mult! Ținându-și respirația, australienii s-au grăbit să exprime ceea ce începea să fie pentru ei o experiență extraordinară.

Ceva mai încolo am văzut grupuri de japonezi și de coreeni a căror dragoste pentru Gaudí părea o religie și pe care nu era nevoie să îi convingi de geniul etern al catalanului. Exact în spatele lor așteptau răbdători câțiva francezi, o mică reprezentare a celor peste o jumătate de milion de călători care traversează în fiecare an Pirineii ca să viziteze Barcelona. Fiecare, cum este logic, vine cu propriul tipar arhitectonic și criteriile personale de excelență.

În cazul moscoviților, idealul de teatralitate e fabuloasa orgie de culori care decorează cupolele în formă de bulb ale catedralei Sfântului Vasile din Piața Roșie, imagine-stampă a unei lumi orientale și exotice, cu evident aspect bizantin – ca și cum viziunile Apocalipsei ar fi prins viață.

Să presupunem că vizitatorul vine din Qatar sau din alte state ale Golfului Persic. Va fi existând ceva în stare să rivalizeze sau să întrecă în îndrăzneală industria construcțiilor din acea zonă, care înghite, în fiecare oră din zi și din noapte, deșertul și ținuturile furate Mediteranei? Sau ceva similar care să se poată măsura cu summumul de ostentație și de lux reprezentat de Burj al-Arab, din Dubaiul Emiratelor Unite, un complex hotelier de șapte stele? Pare de neconceput. Cu toate astea, în peregrinarea la sanctuarul catolic al lui Gaudí se întâlnesc chiar și practicanți ai islamului, budiști chinezi și vorbitori de hindi din subcontinentul indian, în a căror dietă zilnică intră templul Taj Mahal, Marele Zid sau impresionanta descoperire a celor șase mii de războinici din teracotă ai împăratului Qin Shi Huang Di. Și cu toții acceptă ca respectivele lor religii să rămână, pentru moment, pe planul al doilea.

Străbătând, în orice zi, mulțimea de oameni care așteaptă la porțile Sagradei Familia, poți să remarci peste douăzeci de grupuri lingvistice, fără a-i mai socoti pe catalani, galicieni și pe ceilalți spanioli. E o adevărată adunare a Națiunilor Unite care, în fiecare an și în număr tot mai mare, doresc să ia contact cu acel miracol care e proiectul constructiv al lui Gaudí (și care cuprinde finalul secolului

al XIX-lea, întregul secol XX și începuturile celui de-al XXI-lea). De ce vin acești oameni? Ce știi despre Gaudí?

Vor comite aproape toți (la fel cum continui să fac și eu) o greșeală elementară: să considere Sagrada Familia drept catedrală a Barcelonei, ceea ce, de fapt, nu este. În *Barri Gòtic* (Cartierul Gotic) al orașului, perfect conservat, continuă să stea în picioare catedrala – predominant gotică și ea – Santa Cruz y Santa Eulalia, a cărei construcție a durat aproape de cinci ori mai mult decât aceea a Sagradei Familia (șapte sute de ani, dacă nu și mai mult, incluzând și antecedentele ei preromane).

Azi, în era informaticii, putem să aflăm mai ușor „opinia populară”, de pe Trip Advisor, unde Sagrada Familia figurează ca punctul de atracție cel mai vizitat al Barcelonei, depășind cu douăzeci de voturi la unu vechea catedrală gotică. Descrierile cele mai frecvente apelează la obișnuitele adjective: „impunătoare”, „halucinantă”, „unică și magnifică”. Alții optează pentru „psihedelică”, inspirați de mania Disneyland sau de vreun basm. Există și voci discordante, referindu-se, aproape toate, la inevitabilele consecințe ale turismului de masă: aglomerația, cozile, proasta educație, invazia de lanțuri alimentare Starbucks și Subway, magazinașele pentru turiști înșesate de nimicuri din plastic, sclipicioșenia vitrinelor Swarovski, porțelanurile *kitsch*, de culoare crem, marca Lladró¹, tricourile cu Messi

¹ Brand spaniol cunoscut pentru fabricarea de bibelouri din porțelan, de o valoare îndoielnică.

și cu emblema Qatar Airways, ineluctabilul și mereu zgomotosul pub irlandez... E greu de spus dacă opțiunea lui Leo Messi de a-și acoperi un braț întreg, de la umăr până la încheietură, cu tatuaje, dintre care unul inspirat de Sagrada Familia, înseamnă ceva mai mult decât o paradă tribală, menită să demonstreze, prin echipamentul clubului Barça, iubirea pe care o nutrește față de orașul său de adopție. Din punctul de vedere al omagiului, mă îndoiesc că i-ar face vreo favoare proiectului, deși, în ceea ce privește alegerea, ea este, într-adevăr, revelatoare.

În tăvălugul comerțului de masă, apar și persoane care nu se sfiesc să critice Sagrada Familia pentru prostul ei gust, în vreme ce alții studiază perplecși varietatea ei stilistică. Să nu oitem nici inevitabila minoritate care se simte deranjată de faptul că se cheltuiesc atât de mulți bani pentru un edificiu extravagant, în timp ce pe străzi există cerșetori care mor de foame.

Întotdeauna a fost așa.

În perioada epocii de aur a arhitecturii spaniole, care cuprinde, cu aproximație, secolele al XV-lea și al XVI-lea, Spania investea în jur de 10% din PIB în opere de artă, în catedrale, biserici, mănăstiri și tapiserii de lux, care, an de an, serveau preamării credinței catolice. Acest nivel al cheltuielilor era considerat cât se poate de normal, un imperativ politic care, în trecut fie spus, demonstra o enormă eficiență ca formă de propagandă. În 1900, patronii risipei s-au schimbat. Nici imperiul nu mai exista. În atenție au intrat atunci dezbaterea și tensiunile dintre construcția ecleziastică și caritate.

În 1898, la vârsta de douăzeci și cinci de ani, pictorul Joaquim Mir, pe-atunci puțin cunoscut, a semnat o pânză despre Sagrada Familia, care degajă o emoție excepțională. Viziunea lui Mir ne oferă un instantaneu perfect al operei lui Gaudí aflată în curs de înfăptuire, printre fascicule de lumină în culoarea lămâii și pe fundalul intens roșiatic al crepusculului. Cu trecerea anilor, Mir a ajuns să fie catalogat drept „Van Gogh al Cataloniei“, în contextul unei generații cu stele de magnitudinea sculptorului Santiago Rusiñol și a lui Ramon Casas, fără să-l uităm pe genialul Pablo Picasso.

Tabloul lui Mir, care a primit mai târziu titlul *Catedrala săracilor*, ne conduce imediat privirea spre ceva ce pare a fi o ruină în restaurare, un capriciu romantic sau un edificiu în construcție. Puternicelor contraste dintre soare și umbră li se alătură culoarea oranj, care aprinde neașteptatul alb al zidurilor din piatră cioplită, din planul mijlociu. În primul rând vedem, în partea stângă, în umbră, o mamă care veghează somnul pruncului adormit, în timp ce-și ține pe genunchi fiica mai mare, sleită de puteri, iar tatăl cerșește cu mâna întinsă. Imaginea, încărcată de tristețe și de resemnare, îmbină patetismul cu impactul unei lumini strălucitoare, care ne atrage din nou spre capodopera lui Gaudí. Cu toate acestea, ceea ce ne rămâne cel mai adânc imprimat, ceea ce ne atrage iar și iar este privirea implorătoare a cerșetorului dintre umbre.

Neliniștitoare și incomodă, această întâlnire dezvăluie tot atâtea lucruri pe câte ascunde. Studiind-o puțin mai atent, vom descoperi în spatele cerșetorului o pereche de

vârstă avansată, ce ar putea aparține familiei sale extinse și, în planul depărtat, în spatele celor doi cioplitori în piatră, o procesiune abia schițată, care înaintează sinuos spre biserică.

Ce vedem? Pe fundal se conturează Sagrada Familia, înconjurată de macarale – în funcțiune, la fel ca și acum. De la amănunțitul studiu al lui Mir s-au produs, în mod logic, multe schimbări. Între 1898 și momentul actual, lucrările la Sagrada Familia au continuat aproape fără întreruperi. Și împrejurimile au suferit modificări drastice. În 1882, când a fost pusă piatra de temelie, nu existau mașini, calculatoare, teletre cu laser, nici macarale uriașe de ultimă generație, ci doar căruțe trase de cai, fire cu plumb și scripeți mecanici prea puțin modificați de la începuturile Evului Mediu, care se foloseau și înainte cu două mii de ani, pe vremea lui Iisus Hristos, epocă în care romanii au construit *castrum*-ul și portul Barcino¹.

Faptul că Mir a ales ca temă a unui tablou o construcție poate să pară curios. E vorba despre o pânză în mod voit prea puțin eroică, pentru care cea mai potrivită descriere ar putea fi: o capodoperă a realismului social. Dar ce vrea ea să ne spună? Va acorda biserica ajutor nefericitei familii? Privirea artistului este de o contemporaneitate absolută, la fel de relevantă azi, ca și atunci când a fost pictat tabloul. N-o să aflăm niciodată dacă abordarea lui Mir a fost ironică, satirică, critică sau de pură constatare. Pe de

¹ Numele străvechiului port al Barcelonei.

altă parte, lucrarea se supune unei atente codificări. Exact în spatele grupului se observă un copac tânăr, sprijinit cu o proptea, ceea ce pare să indice necesitatea protejării celor tineri. Să fie oare ceea ce pare, o simplă invitație la o privire asupra credinței?

Cu puțin timp în urmă, Muzeul Național de Artă al Cataloniei (MNAC) a achiziționat schița pregătitoare realizată de Mir pentru *Catedrala săracilor*, care iscă dubii și mai profunde.

În această schiță, „catedrala săracilor“ e plasată și mai mult către fundal, ca o siluetă îndepărtată în vastele și nepopulatele suburbii ale unei Barcelone industriale, dornică de expansiune. În locul optimismului și al luminii calde a tabloului, găsim aici detalii explicite, chiar dacă numai schițate. Se percepe mai multă aciditate și distanțare și mai puțină umanitate.

Familia de cerșetori (lipsită în acest caz de orice indiciu care să trimită la Sfânta Familie) ocupă un loc marginal, iar ceea ce ne captează atenția este o coadă formată din triștii deposedați ai lumii moderne, cu bruma de bunuri personale adunată în boccele. Sub povara respingerii și a înfrângerii, procesiunea pare interminabilă și e semnificativ că ea nu se îndreaptă către biserică.

Anul în care Mir a pictat acest tablou, 1898, a fost dezastruos pentru Spania și Catalonia. Evenimentele petrecute în acele douăsprezece luni au traumatizat pe viață dezamăgita *intelligentsia* care primea numele de „Generația '98“. Dramatică înfrângere a Cubei, după șase săptămâni de război împotriva Statelor Unite, a avut drept urmare

întoarcerea imediată a unui număr imens de răniți, marginalizați și învinși, și a mii de călugărițe și de preoți, a căror activitate misionară nu mai era necesară. Peste tot întâlneai cerșetori, mutilați de război, care nu aveau ce să mănânce. După cum arată atât de veridic schița lui Mir, pe treptele oricărei biserici din Barcelona întâlneai o victimă cu mâna întinsă.

Însă ceea ce Mir nu a fost în stare să prevadă în 1898 este că lucrarea lui, *Catedrala săracilor*, avea să devină unul dintre primele documente vizuale ale transformării acelor imense mase de piatră în temelia unui edificiu care va reprezenta, atât din punct de vedere material, cât și spiritual, cel mai mare templu dedicat lui Dumnezeu, în mileniul al III-lea.

Între 1883 și 1926, anul morții sale, Gaudí și-a dedicat cea mai mare parte a timpului Sagradei Familia, care l-a acaparat complet în ultimii zece ani de viață, un deceniu pe parcursul căruia nu s-a abătut nici măcar un moment de la strădania modelării în piatră a propriei viziuni, singurul lucru care îl interesa.

„Dacă Gaudí a construit Sagrada Familia – a observat un ierarh al Bisericii Catolice –, la rândul ei Sagrada Familia este cea care l-a transformat în creștinul fidel care a ajuns să fie.” Această frază reflectă un lucru într-atât, încât unii, continuând-o, emit păreri privind singularitatea și exemplaritatea personajului.

Asociația pentru Beatificarea lui Antoni Gaudí depune eforturi, de mai bine de douăzeci de ani, pentru recunoașterea devoțiunii întru credință a arhitectului catalan. Spre

a nu cădea într-o inevitabilă confuzie, merită să schițăm procesul prin care, într-o zi, Gaudí ar putea fi sanctificat.

În puține ocazii, titlul de sfânt se acordă printr-un proces rapid. Recordul absolut, de sub un an, a fost înregistrat în cazul sfântului Pedro din Verona, care, în secolul al XIII-lea, după ce a fost doborât de securea unui asasin catar, a mai avut prezența de spirit și forța de a scrie, cu propriul sânge, primele cuvinte ale Crezului Nicenian (*Credo in Unum Deum*). Urmează, la mică distanță, cazul taumaturgului San Antonio de Padua, „ciocanul (ridicat) împotriva ereticilor”, al cărui har oratoric hipnotiza peștii din ape și a cărui limbă a rezistat, fără să putrezească, treizeci de ani după moartea lui. Ambele situații reprezintă totuși excepții notabile, care confirmă regula. Pornind de la aceste două precedente ale căii rapide, recunoașterea sfințeniei a devenit tot mai lentă, iar acum, aproape întotdeauna, avansează cu viteza melcului.

Sanctificarea este un proces lung și complex, supus, în toate etapele, controalelor: mai întâi, ale bisericii locale, apoi, ca în cazul lui Gaudí, ale arhiepiscopului Barcelonei și ale asesorilor săi, ajungând să fie prezentat, în cele din urmă, în vederea scrutinului, în fața Congregației pentru Doctrina Credinței de la Vatican, precum și a altor instituții catolice. Finalitatea acestui proces este obținerea beatificării, ca pas inițial al unei eventuale canonizări, prin care Antoni Gaudí să fie recunoscut ca primul sfânt patron al artelor. După logica acestui itinerariu, condiția lui Gaudí ar progresa de la aceea de Servitor al lui Dumnezeu (pentru care se strâng mărturiile ale virtuților sale și se transmit